

NOVIČKA

kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči.

Na svitlobo dane od krajske kmetijske družbe.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj VII.

V sredo 24. kozoperska (oktobra) 1849.

List 43.

Visokospoštovanimu gospodu

Lukatu Martinaku,

učniku jezikoslovja na c. k. gimnazii Ljubljanskim
hvaležni učenci 6. gimnaz. klasa o njegovim godu. *)

Na polji rožice več ne cvetijo,
Brez cvetja so, kar je po gaji trát, —
Le malokje se redko še dobijo,
Kér dala zemlji je slovó spomlád,
De mógli venec, ah! iz njih bi zviti,
Za danšnji god ga Tebi podariti.

Alj vonder nam iz mladih serc pognala
Je roža lepši mem' planinskih rož:
Imé ji je ljubezen in zahvala,
In upamo, de vzel za dobro boš
Daritve naše majhino vezilo,
Kér se v hvaležnih sercih je rodilo.

Od kar Te nam osoda je darila,
Očeta častimo Te celi čas,
Ljubezen vsaka je beseda bila,
Ki rahlo si izústil jo do nas,
Vemò ljubezni Tvoje opomíne,
Vemò de ljubiš nas, kot oče sine.

Učil hoditi si nas prave póta,
Učiš naj bratje bomo med sabó —
Povzdigvati čez druge se, je zmóta,
Psovati bratu brata ni lepó,
Kér vsi ljudjé vesolniga smo sveta
Si bratje, sini eniga očeta.

Učiš nas Grekov kdajnih glas jezika,
Sò starimi nas znaniš Greki ž njim;
In kremlja imamo Te učenika,
Ki ga govoril je mogočni Rim,
In njega, ki po Nemškim gospoduje,
Nas z bližnjimi sosédi soznanuje.

In zdej, kar časi bolji so dospéli,
Domáč de jezik več ne bo zatert,
Kar čerñi tisti časi so zveneli,
Ki materinski glas jim bil je čert,
Imamo serčniga Te učenika
Domačiga tud miliga jezika.

Ljubezen do premile domovine
Globoko v mlade serca nam sadiš,
Domovja vredne izrediti sine
Nas, Sebi izročene, le želiš;
Edine to so serčne Tvoje želje:
De sebi in očestvu smo veselje. —

Kako pa moremo za té in take
Se zahvaliti vredno Ti dari?
Zeljá sicer so polne serca vsake
Pa zrêč' jih, jezik nima besedi,
Se vredne hočemo jih s tim storiti,
De hočemo se v prid jih poslužiti.

Obljubimo Ti dans ta dan veselja,
Ljubiti se kot bratje med saboj,
Edini biti, kér to Tvoja želja,
Kér uk je ta resničín večno Tvoj:
De z druženo močjó in le edini
Zamoremo pomoči domovini.

Obljubimo do konca Ti življenja
Živeti domu ljubimu v korist,
Do zadnje ure napčniga vedenja
Do domovine vsak ostal bo čist,
Obljub'mo biti vredni sini Slave,
Po môči radost mile očetnjave.

In zdej povzdignemo pa svoje glase
Iz serca puhtajoče na nebó:
De mili Bog ohranil dolge čase
Bi nam Te še, in kličemo glasno:
„Nebeški Oče! Živi mnoge léta
Mladosti v prid še ljubiga očeta!“

Is popolnoma gnjiliga sadja nar boljši jesih (kis) napraviti.

To je gotovo nar veči kmetijski čudež, take reči
v prid obrniti, od katerih ljudjé mislijo, de so za nič in
le za preč vreči. Tak čudež je tudi iz popolnoma
gnjiliga sadja práv dober jesih napravljati.

Kdor ni poskusil, še verjel ne bo, de se da iz
gnjilih jabelk in hrušk ne le práv dober, ampak še ve-
liko boljši jesih napraviti, kakor iz nar lepšiga, clo
nič gnjiliga sadja, in sicer še veliko več se ga da na-
praviti in veliko prej. Kdor bo pa to sam poskusil,
se bo prepričal, de resnico govorim, in bo pustil svoje
sadje, iz kteriga si misli jesiha napraviti, raji sognjiti,
kakor pa nesognjiti za jesih porabiti.

Malo hiš je, ki bi ne imele nekoliko sadja za zimo
prihranjeniga. Med sadjem se pa vedno kaj gnjiliga najde.
Nikar tega ne zametujte! Marveč ga pridno spravljajte
celo zimo v sodec, ki ne tēce, in sodec postavite v klet
(kelder), de sadje ne zmerzne, kar bi za jesih slabo bilo.

*) Pričijóčo poezijo so posvetili učenci svojimu ljubljenumu
učniku jezikoslovja, in nas prosili, de naj jo natisnemo v
Novicah, kterim željam toliko raji vstrežemo, kér duh, ki
v ti pesmi vlada, ne častí le učenika, temuč tudi učen-
ce, ki — vsi goreči kakor se spodobi za materni jezik —
po poduku svojiga učenika s pravo ljubeznijo tudi druge
jezike objemajo. Vredništvo.

Tudi lupine in vse kar ostane od siroviga povžitiga ali kuhaniga sadja, verzite zraven v sodce; na spomlad pa, ali pa še poprej, naj se iz vsiga jesih takóle naredí:

Iz sodca naj se vsuje vse nabrano sadje, jabelka in hruške vse skupej v prešo — ali pa kar je še bolje — v korito, kakoršno imajo v nekterih hišah, de za živino pičo stolčejo in zmečkajo. V tem koritu naj se sadje z betam dobro stolče in potem v prešo dene. *) Čist sok teče s preše, ki je sladák in zares boljši, kakor bi kdo verjel; enmalo sicer po gnjilim diši, de bi marsikdo mislil, de bo jesihu ta duh ostal. Pa ni res; — kader se kisati začne, mu kisanje popolnoma vès duh vzame.

Čeravno je môst lepo čist, naj vunder 2 ali 3 dni stojí v sodcu (pri kterim se je eno dno vùn vzelo) ali v kadi, čebru ali škafu, de vse kar se je utegnulo gnjiliga v môst vriniti, na verh stopi. To kar tukaj na verh stopi, niso tropine vinskiga vrenja, ampak le ostanjki sadne gnjiline; — vinsko vrenje je že večidel poprej v gnjilih jabelkih in hruškah dokončano bilo.

Po vinskim vrenji pa nastopi po kemijskih postavah kisanje, ktero se v tem môstu zdej še le začne.

Penasti sverš, ki je ložji kakor môst, se začne počasama na verh môsta podajati. Vse te péne posnami preč, in prelij potem môst v jesihov sod, ki v kleti, ali kakí drugi shrambi stojí.

Če si si na tako vižo eno vedro môsta v sodcu napravil, boš imel že v 4 ali 5 tednih dober jesih s pèrst debelo maternico. Še ene tedne po tem pa se ti bo takó močín jesih z nar prijetnišim okusam brez vsiga gnjiléniga duha, in s tako lepo barvo naredil, de ga boš vesel, in ki veliko veliko prekosí tisti jesih, ki si ga z veliko več pripravami in z veliko večim trudam iz siroviga, negnjiliga sadja napravil. Povèrh tega ti da gnjilo sadje napol več jesiha kakor negnjilo.

Vémo sicer, de se gnjilo sadje veliko bolj skupej poleže, ko ga na kùp deneš, in de jih gré gnjilih jabelk ali hrušk veliko več v eno kad, kakor negnjilih — de tedaj zna kdo rêči: „gnjilo sadje lahko več jesiha da, kér ga gré veliko več v eno kad.“ — To je res — ali pri vsim tem da gnjilo sadje vselej več jesiha zató, kér gnjilo sadje da vès svoj sok iz sébe do zadnje kaplice, — sirovo sadje pa ne.

Kako lahko si tedaj zamore vsak kmet za svojo potrebo dobriga jesiha napraviti — verh tega pa še sadne ostanjke, ki po preši ostanejo, prešicem s poparjeno pičo zmešati, ki jo radi jedó in jim dobro tekne! Tako piše skušeni kmetovavec Strüf.

Pri ti priliki moramo še nektere besedice pristaviti od veliciga prida in koristnosti jesiha za vsako hišo.

Vsaka hiša bi móгла z dobrim jesiham preskerbljena biti, kér si je tolikrat in v toliko prilikah z njim pomagati v stanu. Polno žlico pridniga jesiha v vodo perliti, da práv zdravo, dobro pijačo, ktera v vročini človeka pokrepčá, žejo ogasi in ohladi. Požirk dobriga jesiha brani človeka silniga mraza. Če se nova rana z jesiham izpira, in v jesih namočene rutice nanjo pokladajo, kervaviti neha, in se dostikrat kmalo brez otékljine, brez gnojenja zacéli. Če se v omedlévci jesih pod nós derží, in se z njim po sencih dergne, človeka spet k zavédi pripravi. Lepó dišéce vode, ki jih nektere ženske seboj nosijo in rabijo, več skazé, kot koristijo, in v omedlévco še pripomorejo. V nalezljivi in kužnih boleznih, če se kozé, griža ali pa kolera i. t. d. lotujejo, če je hud neprijetin duh v hiši, ali pri bolniku, kako kapljo dobriga jesiha na razbeljeno

železo ali pa na razbeljeni kamen kani, in tla nekoliko z njim pokrôpi. Jesihov hlap da zdrav, prijetin duh. Posebno zdej o koleri naj se tesne kočé, v kterih veliko ljudí prebiva, vsaki dan z jesiham pokadé. — Napeti kravi, ki se je preveč sirove detelje ali kaj družiga naphlživiga nažerla, vlij po maseljcu jesiha v gobec, enkrat ali dvakrat — in pomagaj ji boš!

Stan poljskih pridelkov létašnjiga léta.

Po celim avstrijskim cesarstvu in večidel po Nemškim kakor tudi po družih vunanjih deželah je létašnjiga létina dobra. Slabeji se je obnèsla v severnim Nemškim, kér so žita menj pridelali in kjer je gnjilina veliko krompirja pokončala. Na Ogerskim in še clo na Erdeljskim ni poljé ravno takó silno terpelo, kakor se je v časopisih bralo, — in kér je tam, kjer so polje obdelali, pridelk létas práv bogat, se ni pomanjkanja batí. —

(Oec. N.)

Pogovori v gostivnici.

(Kerčmar sedí s svojim stricam Martinam in mīnarjem Jakam za mizo).

Martin. Soseđa! ali že vésta, de tudi pri nas na Krajskim pobérajó za invalidnico, de tisti naših vojakov, ki so v vojski invalidi postali, in niso za nobeno rabo več, bojo enmalo boljši preskerbljeni za svoje žive dni.

Jaka. Sevé de vémo. Saj smo brali od te bére tudi v Novicah. Pa prava reč se bo nabrala. Taki, kterim bi se sto goldinarjev clo nič ne poznalo, dajajo, de jih ni sram, k večimu po 5 gold. Koliko bo nek iz take beračlje vkup prišlo? Če jih bo 6 tavžent goldinarjev, bo pa že veliko — in koliko pride po tem vsako léto na eniga? Na zadnje bojo vunder le vsi soseskam na glavo prišli.

Martin. Kaj nek kvasiš. Kakor de bi zdej že ne bilo čez 5 tavžent gold. skupej. In koliko jih bo pa še dalo!

Jaka. Koliko nek? Bomo že vidili. In če ravno 6 tavžent goldinarjev skup pride, koliko pa verže to čimža? Koliko bo po tem en invalid dobil? Preveč za umreti, premalo pa za živeti.

Kerčmar. Ali te ni sram, Jaka! de takó blédeš? Zmirej si še ta stari godernjav. In če bi tudi res bilo, kar govoriš, ali ni boljši, de jih saj kakih 10 ali 20 naših fantov, ki so v vojski svoje zdrave ude zgubili, kaj maliga dobé, kakor nič. Morebiti jih češ ti preskerbeti? Pač bi jim tanjka predla, če bi se mógli na te zanašati. Ti bi jih šembrano pital! Ha, ha, ha!

Jaka. Za tega voljo ne smeš koj grob biti, Kerčón! če ni vsak tvojih misel. Jez kratko ne malo na takošne bére nič ne deržim, naj bo za invalide ali pa za papeža, — pa je vùn. Ljudjé dajajo večidel z nejevoljo denar, in tak denar nima teka. Če bi nabranih darov očitno v novíce ne stavili, bi že vidil, koliko bi se ga nabralo. Marsikdo da, zraven pa — kolne.

Kerčmar. Ali ti na bére kaj deržiš, ali ne, je pač vse eno, dokler je še kaj ljudí v deželi, ki drugač mislijo, kakor ti; in tako dolgo tudi tebe ne potrebuje mo. Gerdo pa je, de si tak vohernik. De ti v svojim mlinu mirno sediš, de mirno svoje polje obdeluješ in svoje vole debelo pitaš — komú imaš to zahvaliti? Ljubimu miru! In če bi vojakov ne bilo, ki nas sovražnika varjejo, de ne pride in nam vsiga ne pokončá, kaj pa bi ti počel s svojim mlinam, s svojim poljem, s svojo živino? Se vé de, ako bi ti invalidi tvoj mlin in tvoj grunt imeli, bi zamógli tudi brez rók in nóg živeti; bi bili, namesti k soldatam iti, namestnika si kupili in bi bili domá za pečjó obležali, kakor ti in tvoji pajdaši, ki zdej v béro za invalide še vinarja ne privošijo. Fej te bodi!

*) Kjer preše ni, bi se morebiti znalo stolčeno in zmečkano sadje s teškimi kamni obložiti, kakor kisló zelje v kadi, ki ima sodej luknjo in cev, po kteri môst vùn teče.